

ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У СХІДНИХ СЛОВ'ЯН VI–XIII СТ.

Бойко В.О.
Полтава, Україна

Науковий керівник: Момот Марина Володимирівна, учитель історії та правознавства Гімназії №18 Полтавської міської ради

Язичництво мало великий вплив на виховання дітей східних слов'ян VI–XIII ст. По-перше, вплив язичництва виявлявся у формуванні поведінки дітей, відповідного ставлення до навколишнього середовища, рослинного і тваринного світу, що зумовлювалося залежністю людини від природи. Все, що робили діти і дорослі, все прямо чи побіжно узгоджувалося з природою, все спиралося на багатовіковий досвід, здобутий від зв'язків із природою, усе мало на меті повернути до себе або, навпаки, відвернути природні явища, пристосуватися до них. Відповідно, давні східні слов'яни виробили певну систему різноманітних шляхів та засобів впливу на свідомість і поведінку дітей, які були органічною частиною їхньої життєдіяльності.

Формуванню позитивної взаємодії дітей із рослинним і тваринним світом сприяли такі язичницькі уявлення:

– обожнювання природи, одухотворення рослинності, землі, води та існування культів священних дерев, гаїв, тварин, птахів, риб, зумовлених залишками тотемізму, табуації чи мисливським промислом;

– вірування у метаморфози душі людини, перевтілення її у рослини, птахів, тварин;

– уявлення про цілющі властивості рослин, води, землі, тварин.

Ці уявлення різними шляхами втілювалися східними слов'янами у вихованні дітей:

1. залучення дітей до сімейних обрядових дій та общинних свят, пов'язаних із вшановуванням (або використанням) культових рослин (гаїв) та тварин;

2. використання фольклору, насамперед, казок, які насичені уявленнями про перевтілення душ людей, про тісну взаємодію людей із тваринним і рослинним світом у розв'язанні буденних і надскладних завдань;

3. наповнення предметів побуту, знарядь праці, особистих речей зображеннями тварин, птахів або символічними знаками води, землі, рослин;

4. застосування народною медициною з лікувально-профілактичною метою цілющих властивостей рослин, землі, води, частин тіла тварин.

По-друге, язичництво виявилось у захисній, оберігальній спрямованості народної педагогіки східних слов'ян VI–XIII ст. Її виникнення пов'язане з дуалістичним анімізмом (поділом духів на добрих і злих), який зародився за часів первісних мисливців, а залишки існували ще й на початку XX ст., та зумовлене високим рівнем дитячої смертності. Прагнення дорослих захистити життя і здоров'я дітей, відлякати ворожі сили і повернути добрі зумовили існування певної оберігальної системи.

По-третє, анімістичні погляди використовувалися давніми слов'янами у формуванні поведінки дітей та догляді за ними. Звернення до злих і добрих духів, використання культу прашурів з метою регулювання поведінки набуває поширення у часи розпаду первісності й існувало у східних слов'ян ще у ХІХ ст. Уявлення про те, що дитячі хвороби та їх збудники є демонічними істотами, зумовлювали й відповідні способи боротьби з ними – залякування або задобрювання злого духа, відкуповування від хвороби тощо.

У даному дослідженні здійснено системний аналіз виховання дітей східних слов'ян VI–XIII століть у процесі їхньої життєдіяльності як складного окремого утворення. Результати дослідження свідчать, що мети досягнуто, виконано поставлені завдання, що дає підстави для таких висновків.

Виховання дітей у східних слов'ян VI–XIII століть у процесі їхньої життєдіяльності як окрема історико-педагогічна проблема не досліджувалося. Спираючись на такі методологічні підходи, процес виховання дітей східних слов'ян ми розглядали як синтез духовного і матеріального, природного і соціального; гармонії між внутрішнім і зовнішнім середовищем, які у своїй сукупності відображають цілісну систему взаємодії дітей і дорослих та охоплюють різні сфери їхньої життєдіяльності – сімейну, громадську, виробничу, релігійну, які еволюціонували разом із розвитком суспільства. Виховання дітей давніх східних слов'ян, як інтегральне, синкретичне, багатофакторне, тобто явище, яке продукувало та гармонійно і природно застосовувало різноманітні шляхи, засоби, прийоми родинного й суспільного виховання.

Уявлення давніх слов'ян про навколишнє природне середовище як живе і персоніфіковане, невід'ємне від дитини, утворювало певну виховну систему, яка реалізовувалася за допомогою різноманітних способів і засобів. До цієї системи відносимо:

- залучення дітей до сімейних обрядових дій та общинних свят, пов'язаних із вшановуванням культових рослин (гаїв) і тварин;
- використання фольклору, насиченого уявленнями про перевтілення душ людей у тварин, птахів, рослини, про тісну взаємодію людей із тваринним і рослинним світом у розв'язанні буденних і надскладних завдань;
- застосування своєрідних регуляторів поведінки – народних педагогічних словесних заборон («запук») на безцільне пошкодження рослин чи тварин;
- нанесення на предмети побуту, знаряддя праці, особисті речі зображень тварин, птахів або символічних знаків води, землі, рослин;
- застосування цілющих властивостей рослин, землі, води, частин тіла тварин з лікувально-профілактичною метою.

Ця цілісна система ґрунтувалася на тісній єдності життя людини і живої і неживої природи, формувала політеїстичну свідомість дітей, віру у животворну силу природи та реалізовувалася у їхніх повсякденних вчинках та діях.

З'ясовано, що у VI–XIII ст. виникають рольові стосунки між членами сім'ї, а також відбувається початкова диференціація дітей за віком. Так, у дорослішанні дитини давні слов'яни виокремлювали такі його основні етапи:

баяння (від народження до 2 років), пестування (від 2 до 5 років), помічний або початковий в оволодінні трудовими уміннями (від 5 до 7 років), отроцький (від 7 до 12–14 років), на якому відбувалося оволодіння жіночими і чоловічими видами праці. Кожному з них відповідали свої зміст і шляхи виховання, які частково прослідковуються у їх назві.

Досліджено, що народження дитини було важливою і радісною подією в житті родини. Вірогідно, що саме у досліджуваній нами час, коли відбувається перехід від великої патріархальної сім'ї до малої, зароджуються сімейні обрядові дії і свята, що супроводжували перші дні і місяці життя дитини. З'ясовано, що зміст і значення багатьох із них, що збереглися в етнографічних пам'ятках ХІХ ст., мають давнє походження: в них виявляється зв'язок із язичницькими віруваннями та присутні залишки матріархату і патріархату. У повсякденному житті на ранніх вікових етапах зростання дитини основна увага дорослих приділялася її харчуванню дитини, фізичному, мовленнєвому розвитку. З'ясовано, що малі діти (на етапі баяння і пестування) мешкали у жіночій частині житла, ними опікувалися мати, літні люди – дідусь, бабуся («пестуни», тобто вихователі), старша донька («нянька»). Фізичний контакт чоловіків-батьків із дітьми на етапі баяння, як у всіх традиційних суспільствах, був обмеженим.

Доведено, що у досліджувані часи до сімейного виховання входило привчання дітей до дотримання тіла в чистоті тобто гігієна тіла та середовища, де проживала дитина.

Суттєвою складовою сімейного виховання було піклування батьків про дитяче вбрання – одяг, взуття, прикраси-обереги. Якщо до 7 років хлопчики і дівчатка носили майже однакові сорочки, то з підліткового віку відбувалася статевовікова диференціація між хлопчиками і дівчатками – саме з цього віку згідно із статевовіковим поділом праці вони починали оволодівати чоловічими чи жіночими видами праці, і одяг дітей уподібнювався одягу дорослих. Особливістю вбрання дівчаток були вінчики із скроневими прикрасами, за якими визначалася приналежність до племені, та намисто.

З'ясовано, що одним із засобів виховання дітей у сім'ї були іграшки – спеціально виготовлені предмети, які безпосередньо мали виховні та розвивальні функції, поступово вводили дитину у світ дорослих і загалом відображали рівень культури давніх слов'ян. Іграшки VI–XIII ст., які добирали батьки і родичі згідно віку дитини, були звуковими (брязкальця, писанки, свищики, дудки-свистілки), образними (зоо- та орнітоморфні фігурки, ляльки), руховими (дзиги), технічними (дзига-кубар, вертушка-вертениця), мініатюрними копіями знарядь праці, посуду, зброї тощо. Більшість із них виготовлялася в домашніх умовах із різного природного матеріалу, частина – ремісниками.

Проаналізована сутність виховання дітей у сім'ї дає змогу стверджувати не лише про виділення давніми східними слов'янами дитинства як окремого періоду життя людини, а й про диференційований підхід до його перебігу в процесі дорослішання.

Доведено, що основне завдання сімейного виховання у східних слов'ян,

як і у всіх традиційних суспільствах, полягало у долученні дітей отроцького віку до землеробської праці та домашніх промислів. Особливістю трудового виховання та, як наслідок, його ефективністю, було те, що дітей не готували до майбутньої праці, як це було у подальші епохи, а залучали до неї природно, через поступове ускладнення різних видів діяльності. Для дітей спеціально виготовляли зменшені знаряддя праці. Уже у 12–14 років хлопчики і дівчатка працювали нарівні з дорослими, оскільки в селянському господарстві існувала гостра потреба в робочих руках. У такий спосіб реалізовувався один із основних принципів народної педагогіки: чим раніше діти будуть залучені до праці, тим краще вони житимуть. Одночасно у дітей формувалося відповідне ставлення до землеробської праці та до її результатів, передусім, до хліба.

З'ясовано, що залучення дітей до праці на землі поєднувалося із спостереженням за природними і небесними явищами, тваринним і рослинним світом, опануванням народних прикмет. А відтак основою трудового виховання став аграрний календар, який зародився у пращурів слов'ян за часів неоліту із розвитком землеробства у пращурів слов'ян за часів неоліту і регламентував послідовність сільськогосподарських робіт.

З'ясовано, що процес соціалізації дитини у східних слов'ян VI–XIII ст. відбувався як поступове, ступеневе оволодіння складною ієрархічною поведінковою системою, властивою для культурної традиції давніх східних слов'ян, яка включала оволодіння дитиною знаннями, правилами, нормами і цінностями, тобто стосувалася усіх сторін її життєдіяльності. Життя дітей проходило в общині, і вони поступово «входили» в неї через ускладнення своєї соціальної ролі, заздалегідь визначеної суспільством. Цьому сприяв увесь уклад життя, а особливо різні соціальні інституції, спільні ігри дітей, їхня участь в обрядовому річному колі.

Отже, здійснений аналіз довів, що виховання дітей давніх слов'ян не було окремим процесом, а було невід'ємною частиною життя і діяльності дорослих, було цілісним і системним явищем. У ньому поєднувалися світоглядні, трудові, ритуально-магічні, ігрові процеси, в яких віддзеркалювалася духовна і матеріальна культура дорослих. Водночас, виокремлений із загального буття, виховний процес мав і свої, притаманні лише вихованню, риси й ознаки, які полягали насамперед у розумінні давніми слов'янами дитинства як окремого періоду життя людини та врахуванні вікових особливостей дітей, що виявлялося у доборі відповідних методів і засобів, зокрема, іграшок, ігор, спеціальних меблів, одягу, в оберігальній педагогіці, у педагогічній спрямованості усної народної творчості, у визначенні спеціальних соціальних ролей дітей в обрядових і трудових процесах.

Дана робота підтверджує, що досліджені феномени (світоглядні основи педагогічних поглядів давніх східних слов'ян, оберігальна педагогіка, зміст виховання дітей у сім'ї, форми та сутність соціального виховання) стали основою народної педагогіки східнослов'янських народів, заклали її підвалини, що розвивалися протягом багатьох наступних століть.

Отже, розв'язання поставлених завдань уможливило досягнення мети роботи, що однак не вичерпує усіх аспектів проблеми виховання дітей у

процесі життєдіяльності давніх східних слов'ян VI–XIII століть. На нашу думку, подальшого вивчення потребують питання соціального виховання дітей, сімейного виховання, виховання дітей у тісній взаємодії із навколишнім середовищем, які можуть стати предметом окремих історико-педагогічних досліджень.

ЕКОНОМІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ

*Большая О. В.
Полтава, Україна*

Сучасний стан країни де економічна стабільність та ефективність є критично важливими для успішного функціонування підприємств та організацій, процес формування та набуття економічної компетентності менеджера освіти стає запорукою його успішного управління освітніми установами. Освітній менеджмент вимагає не лише педагогічних знань та навичок, але й глибокого розуміння економічних процесів, фінансового менеджменту та стратегічного планування.

Формування економічної компетентності майбутніх менеджерів є поняттям досить динамічним, багатогранним та багатоаспектним, зміст якого корелюється із соціально-економічним, техніко-технологічним розвитком. Проблеми набуття економічної освіти майбутніми менеджерами виходять за межі локальних змін у навчальних планах, змісті окремих навчальних дисциплін та організаційно-методичних аспектах освітнього процесу. Процес освіти побудований на основі моделі навчання (модульно-рейтингова, кредитно-модульна, компетентнісна та особистісно-розвивальна), що істотно змінює вирішення проблеми за традиційними підходами із формуванням нових цінностей освіти. На зміну звичному культу успішності навчальної дисципліни приходить цільовий орієнтир – особистість, спрямування на полікультурність, наукоємність, інформаційну насиченість педагогічних систем нових форм оцінювання результатів освітньої діяльності. Заклади вищої освіти використовують інноваційні педагогічні технології професійно-економічної підготовки як інструментарій двох протилежностей – соціалізації та індивідуалізації особистості майбутнього менеджера освіти [1].

Економічна компетентність менеджера освіти за основу має знання, уміння та навички, які необхідні для ефективного планування, організації, мотивації та контролю фінансових ресурсів освітньої установи. Це дозволяє забезпечувати фінансову стійкість та ефективно розподіляти ресурси, приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Економічна компетентність допомагає у розумінні законодавства, що регулює діяльність освітніх установ. Важливим аспектом економічної компетентності є здатність до інноваційного мислення та використання новітніх технологій. Освітні організації, що впроваджують та використовують новітні технології здатні досягти високих результатів та забезпечити стійку